

УДК 159.947

МОТИВАЦІЯ ТА САМОРЕГУЛЯЦІЯ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮНАКІВ-БАСКЕТБОЛІСТІВ ІЗ РІЗНОЮ УСПІШНІСТЮ У ЗМАГАННЯХ

Рочняк А.Ю.,
викладач кафедри фізичного виховання
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

У роботі висвітлено мотиваційні особливості та компоненти саморегуляції спортивної діяльності юнаків баскетболістів із різною успішністю у змаганнях. Виявлено статистично значущі відмінності у рівні розвитку показників саморегуляції, показників психічних станів та мотивації у групах юнаків баскетболістів із різною ефективністю у грі. Проведено первинний аналіз виявлених відмінностей.

Ключові слова: юнаки-баскетболісти, саморегуляція, результативність, мотиви спортивної діяльності, психічний стан.

В работе освещены мотивационные особенности и компоненты саморегуляции спортивной деятельности юношей баскетболистов с разной успешностью в соревнованиях. Выявлены статистически значимые различия в уровне развития показателей саморегуляции, показателей психических состояний и мотивации в группах юношей баскетболистов с разной эффективностью в игре. Проведен первичный анализ выявленных различий.

Ключевые слова: юноши-баскетболисты, саморегуляция, результативность, мотивы спортивной деятельности, психическое состояние.

Rochniak A.Yu. MOTIVATION AND SELF-REGULATION OF SPORTS ACTIVITY OF YOUNG BASKETBALL PLAYERS WITH DIFFERENT EFFECTIVENESS IN COMPETITIONS

In work presented motivational features and the components of self-regulation of sports activity of young basketball players with different progress in competitions. It revealed statistically significant differences in the level of development of self-regulation indicators, indicators of mental states and motivation in groups of young basketball players with different effectiveness in the game. The primary analysis of the revealed differences was carried out.

Key words: young basketball players, self-regulation, effectiveness, motives of sport activity, mental state.

Постановка проблеми. Змагальна діяльність у баскетболі пов'язана з високими навантаженнями, не тільки фізичними, але також емоційними і психічними. Баскетболіст під час гри неминуче стикається з втомою, тиском із боку зовнішніх подразників, виконує дії, долаючи опір суперника, при цьому маючи дефіцит часу і простору для виконання поставлених завдань. Тільки завдяки високій фізичній і техніко-тактичній підготовці неможливо було б виконувати ефективно спортивну діяльність. Тому найбільш успішне вирішення змагальних та тренувальних завдань можливе на тлі достатнього рівня розвитку психологічних компонентів діяльності, а саме: змагально-спортивної мотивації, саморегуляції, оптимальності психічного стану, спрямованості особистості тощо.

Особливо актуальними питання психологічної підтримки стають у перехідні періоди становлення спортсмена. До такого періоду належить вік 15–20 років, оскільки саме тоді юнак із дитячого баскетболу поступово переходить у дорослий баскетбол, де значно підвищуються навантаження та вимоги до спортсмена.

У психологічному забезпеченні спортивної діяльності традиційно провідна роль відводиться мотивації, що спонукає людину займатися спортом. Відомо, що спорт має багато спільного з поняттям «гра». Мотиви гри укладені в ній самій, саме тому інтерес до процесу спортивної гри, прагнення вдосконалити свої ігрові навички, перевершити супротивника розглядаються нами як регулятори спортивної діяльності, чинники спортивно-ігрової успішності та спонукальні сили спортивної діяльності. Потреба у спорті пов'язана з отриманням задоволення, викликаним самою спортивною діяльністю і успіхами, що досягаються в ній, є рушійною силою ефективності у спортивній діяльності. Саме тому вивчення мотивації спортивної діяльності як чинника спортивної саморегуляції та ефективності є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загалом ґрунтовно дослідження мотивації спортивної діяльності представлено роботами Г.Д. Бабушкіна та Є.Г. Бабушкіна [1], Є.П. Ільїна [2], Р.А. Пілояна [3], Г.П. Фураєва [4]. Але в цих роботах більше уваги приділяється діагностичним момен-

там мотивації, тоді як недостатньо освітленими залишаються аспекти методичного компоненту.

А.В. Канатов у своєму дослідженні розробив та експериментально обґрунтував методику формування спортивної мотивації у баскетболістів на етапі поглибленої спортивної спеціалізації [5]. У своїй роботі автор експериментально довів, що система взаємовідносин у спортивному колективі є одним із ключових факторів закріплення та збереження мотивації. Також автор робить висновок, що багатокомпонентний склад мотивації спортсменів-баскетболістів потребує діагностики кожного компоненту та доведення їх до необхідного рівня.

М.М. Фірсов виявив та дослідив психологічні особливості розвитку мотивації досягнення у спортсменів-баскетболістів [6]. Згідно з отриманими даними, автор робить висновки про вплив на мотивацію її теоретичної осмисленості, що не тільки піднімає мотивацію досягнення успіху, але й оптимізує її, знижуючи завищену мотивацію.

Незважаючи на високу значимість мотивації для спортсмена і вплив цього особистісного компоненту на успіх, проблема розвитку та формування мотивації спортсменів, зокрема баскетболістів, аналіз теоретичних та методичних аспектів цього явища залишаються мало дослідженими.

Проблема саморегуляції спортивної діяльності не втрачає своєї актуальності, тому фахівці у різних видах спорту регулярно звертаються до вивчення проблеми психічної саморегуляції як чинника успішності у спорті. З останніх досліджень варто виділити роботу В.В. Барінова [7], в якій виводиться залежність успішності змагальної діяльності в баскетболі від ряду психологічних чинників, зокрема, психологічних особливостей властивостей особистісних характеристик спортсмена. Дослідження проводилося з баскетболістами підліткового віку (13–16 років). Також цікавою є стаття Т.Г. Артеменко [8], в якій автор

науково обґрунтовує критерії відбору баскетболістів на етапі початкової підготовки з урахуванням їх особистісних показників. А.К. Поклад виявив і обґрунтував гендерні особливості психологічних властивостей і станів баскетболістів аматорських команд в їх взаємозв'язку з успішністю спортивних результатів [9]. Психічним коливанням, які впливають на ефективність під час змагань, була присвячена робота Lei Xu, Wei Zhang та Qiang Jia [10].

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати мету дослідження, яке полягає у визначенні психологічних особливостей спортивної діяльності в юнаків баскетболістів із різним рівнем успішності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідницьку вибірку склали 62 баскетболіста віком від 15 до 20 років, які беруть участь в обласних та Всеукраїнських змаганнях серед старшокласників та змаганнях студентської ліги м. Харкова та України.

Для розподілу на групи за ефективністю, було використано середній показник ефективності у змаганнях, який є одним зі статистичних показників, що заноситься до протоколу ігор. До складу групи менш ефективних увійшли юнаки баскетболісти, які мають показник ефективності менший ніж 10. До складу групи більш ефективних увійшли всі інші юнаки баскетболісти.

Для дослідження психологічних показників юнаків баскетболістів були використані такі блоки психологічних методик: 1) блок методик психодіагностики саморегуляції спортивної діяльності: «Саморегуляція спортивної діяльності» (К.І. Фоменко та І.В. Полілуєва) [11], опитувальник «Саморегуляція підготовки спортсмена» (В.І. Моросанова, Л.А. Соколова) [12]; 2) блок методик психодіагностики психічних станів: методика «САН» (самопочуття, активність, настрій), методика самооцінки емоційних станів (А. Уессман і Д. Рікс) [13]; 3) блок

Таблиця 1

Середні значення показників саморегуляції спортивної діяльності юнаків-баскетболістів

Показники саморегуляції	Група досліджуваних				t-Стюдента	P
	Менш ефективні, n=28		Більш ефективні, n=34			
	M	Std.	M	Std.		
Зовнішнє регулювання	13,14	3,14	12,47	2,45	0,95	0,347
Інтроєктоване регулювання	14,04	3,02	14,44	2,15	-0,62	0,540
Ідентифіковане регулювання	14,96	2,24	17,00	2,17	-3,62	0,001
Власне спонування	15,14	3,05	16,79	2,32	-2,42	0,019
Порівняний індекс автономії	4,93	8,39	11,21	7,30	-3,15	0,003

методик діагностики мотивації: методика «Мотиви занять спортом» [2], методика «Опитувальник губристичної мотивації» (К.І. Фоменко) [14].

У таблицях 1 і 2 показано відмінності у саморегуляції спортивної діяльності баскетболістів юнацького віку з різною ефективністю.

Установлено статистично значущі відмінності в рівні розвитку показників саморегуляції юнаків баскетболістів залежно від результативності у спортивно-змагальній діяльності. Результати дослідження представлено в табл. 1, з якої випливає, що більш ефективні юнаки баскетболісти мають вищі показники ідентифікованого регулювання, власного спонукання та порівняного індексу автономії порівняно з менш ефективними юнаками баскетболістами ($p < 0,001$, $p < 0,05$ та $p < 0,01$ відповідно).

Таким чином, у більш ефективних юнаків баскетболістів спортивна діяльність регулюється відчуттям власного вибору цієї діяльності та власним спонуканням до неї. Вони більш впевнені в необхідності того, що вони виконують для себе, та отримують задоволення від занять баскетболом та участі у змаганнях.

Деяко суперечливими є результати порівняння за методикою «Саморегуляція підготовки спортсмена» (В.І. Моросанова, Л.А. Соколова), подані у таблиці 2.

Відповідно до них, менш ефективні юнаки баскетболісти мають вищі показники за компонентами програмування та оцінки результатів ($p < 0,001$). Це свідчить про те, що менш ефективним юнакам більш притаманно продумувати способи своїх дій і поведінки для досягнення намічених цілей у спортивній діяльності, деталізувати і розгортати розроблені

Таблиця 2

Середні значення показників саморегуляції спортивної підготовки юнаків-баскетболістів

Показники саморегуляції спортивної підготовки	Група досліджуваних				t-Стюдента	P
	Менш ефективні, n=28		Більш ефективні, n=34			
	M	Std.	M	Std.		
Планування	5,46	2,05	5,00	2,76	0,74	0,464
Програмування	4,61	1,52	3,35	1,35	3,44	0,001
Оцінка результатів	4,86	1,33	3,88	0,95	3,37	0,001
Гнучкість	5,54	1,23	6,15	1,28	-1,90	0,062
Самостійність	4,64	1,52	5,26	1,44	-1,65	0,104
Загальний рівень саморегуляції	25,11	3,74	23,65	3,04	1,70	0,095

Таблиця 3

Середні значення показників самопочуття, активності та настрою юнаків-баскетболістів до, під час та після змагань

Показники психічного стану	Група досліджуваних				t	p
	Менш ефективні, n=28		Більш ефективні, n=34			
	M	Std.	M	Std.		
Самопочуття (до)	5,26	0,81	5,05	0,92	0,91	0,364
Активність (до)	4,48	1,05	4,94	1,12	-1,68	0,098
Настрій (до)	5,14	1,09	4,77	1,46	1,11	0,270
Загальний показник (до)	14,88	1,96	14,76	2,95	0,17	0,866
Загальний показник (до різниця)	-0,18	2,08	0,84	2,57	-1,69	0,096
Самопочуття (під час)	5,22	0,89	5,16	0,58	0,35	0,728
Активність (під час)	4,66	1,38	5,63	0,96	-3,25	0,002
Настрій (під час)	4,82	1,16	4,83	1,10	-0,02	0,986
Загальний показник (під час)	14,70	2,17	15,61	1,62	-1,89	0,064
Самопочуття (після)	4,28	0,86	3,97	0,95	1,31	0,194
Активність (після)	3,69	0,89	3,71	0,75	-0,11	0,912
Настрій (після)	5,33	1,19	4,91	1,31	1,30	0,199
Загальний показник (після)	13,29	1,70	12,59	2,31	1,33	0,189
Загальний показник (після різниця)	1,41	2,38	3,02	1,97	-2,91	0,005

програми, а також у них більш розвинена і адекватна самооцінка, сформовані і стійкі суб'єктивні критерії оцінки результатів.

Нами було досліджено показники психічних станів до змагань (із ранку в день змагань), під час змагань та після змагань у вечорі (таблиця 3 та 4).

Нас цікавили не лише самі показники психічних станів, але і різниця між загальними показниками до та після ігор із загальним показником під час гри. Так, було встановлено статистично значущі відмінності в рівні показників психічних станів юнаків баскетболістів залежно від результативності у спортивно-змагальній діяльності.

Таблиця 4
Середні значення показників психічних станів юнаків-баскетболістів до, під час та після змагань

Показники психічного стану	Група досліджуваних				t	p
	Менш ефективні, n=28		Більш ефективні, n=34			
	M	Std.	M	Std.		
Спокій – тривожність (до)	5,96	1,64	6,32	1,66	-0,85	0,398
Енергійність – втома (до)	7,39	1,37	7,03	1,06	1,18	0,243
Піднесеність – пригніченість (до)	7,14	1,69	7,06	1,52	0,21	0,837
Впевненість – безпорадність (до)	6,89	1,42	7,38	1,35	-1,39	0,171
Загальний показник (до)	27,39	3,93	27,79	3,90	-0,40	0,689
Загальний показник (до різниця)	3,68	4,35	2,21	5,29	1,18	0,242
Спокій – тривожність (під час)	7,00	1,39	7,21	1,55	-0,54	0,588
Енергійність – втома (під час)	8,07	1,21	7,97	1,11	0,34	0,735
Піднесеність – пригніченість (під час)	7,29	1,61	7,21	2,16	0,16	0,872
Впевненість – безпорадність (під час)	7,54	1,29	7,53	1,24	0,02	0,984
Загальний показник (під час)	29,89	3,82	29,91	3,44	-0,02	0,984
Спокій – тривожність (після)	6,86	1,30	6,79	1,45	0,18	0,859
Енергійність – втома (після)	4,64	1,13	4,82	1,45	-0,54	0,592
Піднесеність – пригніченість (після)	6,43	1,60	6,41	1,58	0,04	0,967
Впевненість – безпорадність (після)	6,25	1,51	6,03	1,75	0,53	0,601
Загальний показник (після)	24,18	2,61	24,06	3,63	0,15	0,884
Загальний показник (після, різниця)	7,04	6,03	6,94	5,31	0,07	0,948

Таблиця 5
Середні значення показників мотивації юнаків-баскетболістів

Показники мотивації	Група досліджуваних				t	p
	Менш ефективні, n=28		Більш ефективні, n=34			
	M	Std.	M	Std.		
Мотиви занять спортом						
Мотив емоційного задоволення	8,68	5,55	7,06	4,51	1,27	0,209
Мотив соціального самоствердження	4,64	3,63	5,76	3,24	-1,28	0,204
Мотив фізичного самоствердження	10,11	5,14	6,94	5,49	2,32	0,023
Соціально-емоційний мотив	8,50	4,53	7,32	3,56	1,15	0,256
Соціально-моральний мотив	6,82	4,14	12,85	5,64	-4,71	0,000
Мотив досягнення успіху в спорті	10,11	5,30	15,97	4,27	-4,82	0,000
Спортивно-пізнавальний мотив	7,79	5,45	7,94	5,68	-0,11	0,913
Раціонально-вольової (рекреаційний) мотив	5,07	4,46	2,15	2,56	3,23	0,002
Мотив підготовки до професійної діяльності	6,57	4,24	7,00	5,48	-0,34	0,736
Цивільно-патріотичний мотив	8,75	4,69	10,76	5,92	-1,46	0,149
Губристична мотивація						
Прагнення до вдосконалення	39,21	5,30	41,91	3,52	-2,40	0,020
Прагнення до переваги	23,21	4,70	25,47	3,65	-2,13	0,037
Загальний показник губристичної мотивації	62,43	8,12	67,38	5,80	-2,80	0,007

сті. Результати дослідження представлено в табл. 2, з якої видно, що у більш ефективних юнаків баскетболістів більший показник активності під час змагань ($p < 0,01$), а також більша різниця між загальним показником під час змагань та загальним показником після змагань ($p < 0,01$).

Отримані дані свідчать про те, що більш ефективні юнаки оцінюють свій стан під час гри як більш активний, рухливий, зі швидким протіканням функцій. Відмінність у різниці між загальними показниками може свідчити про те, що юнаки з більшою ефективністю краще володіють вміннями саморегуляції психічного стану та здатні активізуватися на гру та зменшити показники свого психічного стану після гри, або ця різниця є наслідком більшої втоми від гри.

Установлено статистично значущі відмінності в рівні показників мотивації юнаків баскетболістів залежно від результативності у спортивно-змагальній діяльності (таблиця 5).

Результати дослідження представлено в табл. 5, з якої випливає, що для більш ефективних юнаків баскетболістів значно характернішими є соціально-моральний мотив та мотив досягнення успіху в спорті ($p < 0,001$). Це свідчить про те, що більш ефективні юнаки проявляють більше прагнення до успіху своєї команди, заради якої треба тренуватися, мати хороший контакт із партнерами, тренером та більше прагнуть до досягнення успіху, поліпшення особистих спортивних результатів. Для менш ефективних юнаків баскетболістів характерні мотив фізичного самоствердження та раціонально-вольовий (рекреаційний) мотив ($p < 0,05$ та $p < 0,01$). Це свідчить про те, що для цих юнаків більш характерне прагнення до фізичного розвитку, становлення характеру, а також бажання займатися спортом для компенсації дефіциту рухової активності при розумовій роботі [2].

Також із результатів, представлених у табл. 3, видно, що більш ефективні юнаки баскетболісти переважають за показниками прагнення до вдосконалення, прагнення до переваги та загальним показником губристичної мотивації ($p < 0,05$, $p < 0,05$, $p < 0,01$). Це свідчить про те, що більш ефективні юнаки баскетболісти більше прагнуть підкріпити свою самооцінку, намагаються закріпити своє місце серед інших завдяки міжособистісному суперництву, конкуренції з іншими та завдяки постійному вдосконаленню своїх досягнень, підвищенню рівня досконалості, прагненню до майстерності [15].

Висновки з проведеного дослідження. Показники саморегуляції та мотивації спортивної діяльності є важливими складо-

вими частинами результативності для юнаків баскетболістів 15–20 років на рівні з фізичною та техніко-тактичною підготовкою. Для юнаків баскетболістів 15–20 років, які мають вищі показники ефективності у грі, характерні такі особливості:

- у них спортивна діяльність регулюється відчуттям власного вибору цієї діяльності та власним спонуканням до неї. Вони більш впевнені в необхідності того, що вони виконують для себе, та отримують задоволення від занять баскетболом та участю у змаганнях;

- їм менше притаманно продумувати способи своїх дій і поведінки для досягнення намічених цілей у спортивній діяльності, деталізувати і розгортати розроблені програми, а також у них менше розвинена і адекватна самооцінка, сформовані і стійкі суб'єктивні критерії оцінки результатів;

- вони оцінюють свій стан під час гри як більш активний, рухливий, зі швидким протіканням функцій. Відмінність у різниці між загальними показниками психічного стану під час гри та після може свідчити про те, що вони краще володіють вміннями саморегуляції психічного стану, або ця різниця є наслідком більшої втоми від гри;

- вони проявляють більше прагнення до успіху своєї команди, заради якої треба тренуватися, мати хороший контакт із партнерами, тренером, та більше прагнуть до досягнення успіху, поліпшення особистих спортивних результатів;

- вони більше прагнуть підкріпити свою самооцінку, намагаються закріпити своє місце серед інших завдяки міжособистісному суперництву, конкуренції з іншими та постійному вдосконаленню своїх досягнень, підвищенню рівня досконалості, прагненню до майстерності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабушкин Г.Д., Бабушкин Е.Г. Формирование спортивной мотивации. Омск: СибГАФК, 2000. 179 с.
2. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы: учебное пособие. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 512 с.
3. Пилоян Р.А. Мотивация спортивной деятельности. М.: Физкультура и спорт, 1984. 112 с.
4. Фураев Г.П. Управление процессом спортивного совершенствования на базе исследования мотива достижения успеха в соревнованиях: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. М., 1980. 25 с.
5. Канатов А.В. Формирование спортивной мотивации у юных баскетболистов на этапе углубленной специализации: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Тобольск, 2005. 138 с.
6. Фирсов М.Н. Развитие мотивации достижения в спортивной деятельности на примере баскетболистов: дис. ... канд. псих. наук: спец. 19.00.13. Астрахань, 2006. 131 с.

7. Баринов В.В. Влияние индивидуальных особенностей личности баскетболиста на успешность соревновательной деятельности: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Москва, 2001. 171 с.

8. Артёмко Т.Г. Личность юных баскетболистов и целесообразность спортивного совершенствования. Физическое воспитание студентов. 2011. № 4. С. 16–21.

9. Поклад А.К. Гендерные особенности и факторы успешности спортсменов-баскетболистов. Ученые записки университета Лесгафта. 2014. № 6(112). С. 155–159

10. Lei X. Wei Z., Qiang J. Study on Factors Influencing on Mental Fluctuations of Basketball Players in Competition. Advanced Materials Research. P. 160–163.

11. Фоменко К.І., Полілуєва І.В. Характеристика діагностичного інструментарію для дослідження саморегуляції у спортивній діяльності. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. 2017. № 56. С. 242–256.

12. Моросанова В.И., Бондаренко И.Н. Диагностика саморегуляции человека. М.: Когито-Центр. 2015. 304 с.

13. Карелин А. Большая энциклопедия психологических тестов. М.: Эксмо, 2007. 416 с.

14. Максименко С.Д. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика: монографія / за ред. С.Д. Максименка, С.Б. Кузікової, В.Л. Зливкова. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2017. 540 с.

15. Козелецкий Ю. Человек многомерный (психологические эссе). К.: Лыбидь, 1991. 288 с.

УДК 159-051+159.923+378:37.015.31

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сторож В.В., к. пед. н., викладач кафедри психології
Одеський національний медичний університет

Хлебнікова О.О., магістр кафедри психології
Одеський національний медичний університет

У статті розглянуто особливості розвитку творчих здібностей майбутніх психологів. Охарактеризовано методи, методики та форми роботи у процесі навчання в закладах вищої освіти. Визначено основи формування творчої особистості, професійної креативності майбутніх психологів.

Ключові слова: творчість, творча особистість, креативність, навчально-творче середовище, творчий потенціал особистості.

В статье рассмотрены особенности развития творческих способностей будущих психологов. Охарактеризованы методы, методики и формы работы в процессе обучения в учреждениях высшего образования. Определены основы формирования творческой личности, профессиональной креативности будущих психологов.

Ключевые слова: творчество, творческая личность, креативность, учебно-творческая среда, творческий потенциал личности.

Storozh V.V., Khlebnikova O.O. DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF FUTURE PSYCHOLOGISTS IN THE PROCESS OF LEARNING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

In the article the author considers the features of the development of the creative abilities of future psychologists. Methods and forms of work in the process of education in institutions of higher education are characterized. The foundations of the formation of the creative personality, professional creativity of future psychologists are determined.

Key words: creativity, creative personality, creativity, educational and creative environment, creative potential of the person.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві підготовка фахівців орієнтована на формування у людини творчого мислення, потреби постійно самовдосконалюватися і самостійно поповнювати свої знання. Підготовка майбутніх психологів покликана забезпечити високий рівень їх освіченості, соціальної активності та спрямована на розвиток етичних почуттів, емоційної культури і творчого початку, тобто тих якостей

особистості, які сприятимуть підвищенню рівня готовності майбутніх психологів до виконання своїх професійних обов'язків.

Творчість – одна з найбільш змістовних форм психічної активності людини, яку слід розглядати як універсальну здатність, що забезпечує успішне виконання різноманітної діяльності. Як особлива властивість людини, творчість проявляється в її ставленні до предметної діяльності, до інших людей